

Dr hab. Wioletta Małgorzata Kowalska, profesor UwB
Katedra Filozofii, Instytut Socjologii,
Uniwersytet w Białymstoku
Plac Uniwersytecki 1
15-420 Białystok
Tel/fax: 85-7457401
e-mail: malkowal@gmail.com

Recenzja dorobku naukowego dr. Piotra Nowaka

Dr. Piotra Nowaka znam od roku 2002, gdy został zatrudniony jako asystent w Katedrze Filozofii w Uniwersytecie w Białymstoku (kierowanej wówczas przez prof. Zbigniewa Kuderowicza). Byłam recenzentką jego rozprawy doktorskiej i znam znaczną część jego późniejszych publikacji. Od lat mam również okazję śledzić jego aktywność naukową i kulturalną wykraczającą poza same tylko publikacje, a także jego pracę dydaktyczną.

Powiem już na wstępie, iż dorobek naukowy oraz szerzej rozumianą aktywność naukową dr. Nowaka oceniam bardzo dobrze. Dr Nowak jest osobą o niezwykle silnej motywacji naukowej, pisarskiej i nauczycielskiej, prawdziwym pasjonatem swojej pracy, człowiekiem zarazem utalentowanym i pracowitym, wykazującym ogromną energię i determinację w podejmowanych działaniach, potrafiącym przy tym nadawać efektom tej energii zobiektywizowaną postać – w szczególności w formie licznych publikacji, ale także rozmaitych inicjatyw redaktorskich, wydawniczych, translatorskich, a także popularyzatorskich – *pro bono* filozofii w ogóle, a ostatnio, w szczególności, także kierunku studiów filozoficznych w Uniwersytecie w Białymstoku.

Zainteresowania badawcze dr. Nowaka są szerokie. Obejmują, najogólniej rzecz ujmując, filozofię „humanistyczną” (w tym zwłaszcza wzajemne oddziaływania między filozofią i literaturą, a także filozofia i religią) i filozofię społeczno-polityczną. Szeroki jest również zakres chronologiczny interesującej go historii myśli, obejmując zarówno filozofię współczesną i nowożytną, jak i starożytną. Rozprawa doktorska dr. Nowaka, a także znakomita większość jego wcześniejszych publikacji dotyczyły filozofii współczesnej, jednak od kilku lat jego zainteresowania w coraz większym stopniu krążyły wokół relacji między myślą współczesną a starożytną, a nawet zaczęły się skupiać na tej ostatniej. Wyrazem tego było w szczególności jego redaktorskie zaangażowanie w edycje nowych przekładów niektórych dialogów Platona, a także szereg publikacji oraz wystąpień konferencyjnych poświęconych myśli Sokratesa, Ksenofonta, Platona, Arystotelesa. Jak mi wiadomo, w związku z tymi zainteresowaniami dr Nowak opanował nawet podstawy starożytnej greki. Dlatego na nowopowstałym kierunku studiów „filozofia” w Uniwersytecie w Białymstoku to właśnie jemu powierzono – od tego roku akademickiego – prowadzenie zajęć z filozofii starożytnej. Okazał się bardzo dla studentów interesującym i inspirującym wykładowcą tego przedmiotu. Tym bardziej, że kurs filozofii starożytnej traktuje nie tyle historycznie, ile analitycznie i problemowo, jako wprowadzenie do filozofii w ogóle.

Znaczna część publikacji oraz inicjatyw redaktorskich i wydawniczych dr. Nowaka dotyczy filozofii społeczno-politycznej rozumianej jako refleksja nad politycznymi implikacjami, do pewnego stopnia także uwarunkowaniami idei filozoficznych, przede wszystkim zaś nad samym byciem historycznym, społecznym i politycznym. Tej problematyki dotyczyła jego rozprawa doktorska pt. *Pytanie o „śmierć człowieka” (Nietzsche-Heidegger-Arendt-Foucault-Kojève)*, obroniona w IFiS PAN w roku 2002, opublikowana w skróconej i zmodyfikowanej wersji pt. *Ontologia sukcesu. Esej o filozofii Alexandre'a Kojève'a* (2006). Była to bardzo ciekawa i oryginalna, miejscami prowokująca i kontrowersyjna praca, w której autor analizował i porównywał różne wizje „końca człowieka”, a przynajmniej sposoby diagnozowania kryzysu człowieczeństwa u wybranych (tytułowych) autorów. Przy tym autorem niewątpliwie najważniejszym, który stał się głównym bohaterem książki *Ontologia sukcesu*, był dla Nowaka Alexandre Kojève, którego niezwykle swego czasu wpływała interpretacja Hegla wiązała się z przekonaniem, iż istota człowieczeństwa, jaką jest pragnienie uznania, zarazem spełnia się i wyczerpuje w warunkach państwa socjalnego i demokracji na skalę ponadnarodową. Zaspokojone w tych warunkach podstawowe pragnienie przekształca się w proste pożądanie hedonistycznych przyjemności, prowadząc do „zezwierzęcenia” człowieka (z wyjątkiem mędrców) i ogólnego nihilizmu. Ten element poglądów Kojève’a Nowak wykladał z widocznym osobistym przekonaniem. Do problemu nihilizmu, końca istotnych dla dotychczasowej historii wartości, a zatem i pewnej formy człowieczeństwa, będzie w swoich publikacjach wracać jeszcze nie raz. Już w *Ontologii sukcesu*, a potem w różnych artykułach ujmie ten problem także od strony filozofii religii, analizując apokaliptyczne wątki w filozofii, zwłaszcza u myślicieli rosyjskich (którymi Kojève także do pewnego stopnia się inspirował). Dodajmy, że książka Piotra Nowaka spotkała się z dużym zainteresowaniem czytelników i doczekała się wielu dobrych recenzji. Poza wartością poznawczą i intelektualną ma ona – podobnie jak i artykuły Nowaka - także wartość literacką, autor bowiem bardzo dobrze włada językiem i potrafi pisać.

Innym problemem z zakresu filozofii społeczno-politycznej, który od wielu już lat przyciąga uwagę Nowaka, jest problem władzy oraz samej polityczności lub tego, co stanowi istotę działania i myślenia politycznego. W wielu artykułach analizował te problemy nie tylko na podstawie klasycznych autorów, od Platona po Arendt, Straussa i Schmitta, ale także na podstawie tekstów literackich, przede wszystkim dramatów Szekspira. O politycznym wymiarze twórczości tego ostatniego napisał kilka artykułów i przez parę lat prowadził wykład fakultatywny na ten temat dla studentów białostockiej socjologii, cieszący się wielkim zainteresowaniem słuchaczy. Problemy władzy i polityczności Nowak analizował wreszcie w kontekście aktualnych polskich sporów, przede wszystkim w związku z pytaniem o pokoleniowość polskiej władzy (rozumianej szeroko, a więc także, a nawet przede wszystkim jako władza intelektualna lub władza nad opinią publiczną). Efektem tych ostatnich zainteresowań .była przede wszystkim zainspirowana i zredagowana przez niego zbiorowa książka pt. *Wojna pokoleń* (2006).

Szczególne miejsce w refleksji Nowaka nad problematyką polityczną przez wiele lat zajmowała twórczość Hannah Arendt. Był on inicjatorem reedycji niektórych tekstów filozofki oraz tłumaczenia na język polski i publikacji tekstów nowych, do tej pory w Polsce praktycznie nieznanymi. Napisał obszernie przedmowy lub posłowania do kilku ważnych prac Arendt (*Kondycja ludzka, O rewolucji, Odpowiedzialność i władza sądzona, Polityka jako obietnica*), a także zredagował i w dużym stopniu sam przełożył jej eseje wydane w tomach *Salon berliński i inne eseje* oraz *Drut kolczasty*. Przez parę lat nosił się z zamiarem napisania książki o myśli Arendt, która miała być jego rozprawą habilitacyjną. Ostatecznie, z powodów niecałkiem dla mnie jasnych (na pewno mało pragmatycznych), z tego zamiaru zrezygnował. Przypuszczalnie dlatego, że temat go nieco zmęczył i uznał, że o Arendt napisał już dość wiele, a nie chciał się powtarzać.

Po okresie żywego zainteresowania myślą Arendt, a częściowo równoległe z tym zainteresowaniem Nowak zajął się także filozofią polityczną autorów konserwatywnych, przede wszystkim Leo Straussa i Carla Schmitta. Był inicjatorem i redaktorem iście monumentalnego przedsięwzięcia, jakim było wydanie po polsku sławnej *Historii filozofii politycznej* pod redakcją Straussa i J. Cropseya. Poza redakcją całości osobiście przełożył kilka rozdziałów dzieła, napisał również obszerną przedmowę do polskiego wydania, stanowiąca interesujący komentarz przede wszystkim do myśli samego Straussa na ogólniejszym tle historii filozofii politycznej od starożytności po Nietzschego. Wiadomo mi również, że obecnie pracuje nad stworzeniem i wydaniem swego rodzaju drugiej części „Historii filozofii politycznej”, a konkretnie tomu składającego się z tekstów współczesnych polskich autorów na temat nowszych (XX-wiecznych) filozoficznych ujęć problematyki politycznej. Ma to być nie tylko ciąg dalszy, ale i swoisty kontrapunkt dla dzieła Straussa i Cropseya, tym razem bowiem formuła z założenia nie ogranicza się do prezentacji stanowisk konserwatywnych. Natomiast zainteresowanie myślą C. Schmitta zaowocowało przede wszystkim redakcją angielskojęzycznej książki zbiorowej *Man And His Enemies. Essays On Carl Schmitt* (2008) oraz posłowiem do polskiego wydania książki Schmitta *Lewiatan w teorii państwa Thomasa Hobbesa. Sens i niepowodzenie politycznego symbolu* (2008).

W sumie aktywność naukowa dr. Nowaka w ogromnym stopniu przyczyniła się do upowszechnienia w Polsce wiedzy o poglądach filozoficznych i politycznych kilku bardzo (do) dziś wpływowych europejskich i światowych autorów. Poza Arendt, Straussem i Schmittem wśród analizowanych i popularyzowanych przez Nowaka myślicieli warto wymienić jeszcze Jakuba Taubesa, Marka Lilla (autora m.in. *Lekkomyślnego umysłu*), Paula Bermana (autora m.in. *Terror and Liberalism*), Rumuna Constantina Noika, którym poświęcał artykuły i recenzje, wreszcie – raczej na antypodach tradycji konserwatywnej - Giorgio Agambena, którego *Homo sacer* w polskim wydaniu poprzedził obszerną przedmową.

Ujmując zainteresowania i dorobek naukowy Piotra Nowaka z „geograficznego” lub językowego punktu widzenia, warto zaznaczyć, iż zajmował się on i wciąż zajmuje się jednocześnie – poza rosnącym zainteresowaniem dla filozofii starożytnej - trzema obszarami: myślą rosyjską (do badania której ma także pewne podstawy filologiczne), myślą anglosaską, w każdym razie angielskojęzyczną (zna bowiem bardzo dobrze język angielski), wreszcie – myślą i historią myśli polskiej. W filozofii rosyjskiej interesuje go przede wszystkim obszar styczności między filozofią i religią. W jego dorobku można zatem znaleźć artykuły i recenzje poświęcone twórczości Szestowa, Sołowiowa, Florenckiego, Fiodorowi itd. W myśli angielskojęzycznej jego zainteresowanie budzą przede wszystkim wspomniani wyżej autorzy, na ogólnym poziomie podpadający pod rubrykę „filozofów polityki” i/lub „filozofów politycznych”. Również w przypadku myśli polskiej Nowaka przyciągały i przyciągały najbardziej te postacie, poglądy, teorie i całe „szkoły” filozoficzne, które mają jakiś związek z kwestią polityczności. Zajmował się więc m. in. myślą Cieszkowskiego, Abramowskiego, Brzozowskiego, a także i przede wszystkim „warszawską szkołą historyków idei” z Leszkiem Kołakowskim na czele, poświęcając im pewną część swojego piśmiennictwa oraz aktywności nauczycielskiej.

Piotr Nowak nie przedstawił zwartej „rozprawy habilitacyjnej”. Najpewniej dlatego, że jego zainteresowania, a także konkretne zaangażowania pisarskie, redaktorskie, translatorskie i wydawnicze od wielu lat mają zbyt duży rozmach i rozrzut tematyczny, by miał czas na spokojne napisanie jednej dużej książki (choć nie mam najmniejszych wątpliwości, że bez problemu potrafiłby to zrobić, gdyby na pewien czas nieco ograniczył zakres swojej aktywności). Jego dorobek naukowo-pisarski jest jednak ogromny. Od czasu obrony doktoratu napisał i opublikował kilkadziesiąt artykułów, w tym ponad dwadzieścia w wysokopunktowanych pismach filozoficznych takich jak „Przegląd Filozoficzny” i „Kronos”, jeszcze więcej w prestiżowych pismach społeczno-kulturalnych takich jak „Odra”, „Literatura na świecie”, „Przegląd Polityczny”, „Respublica nova” itd. oraz w polsko- i angielskojęzycznych publikacjach zbiorowych. Napisał kilkanaście dużych i kompetentnych przedmów lub posłowi do ważnych dzieł światowej filozofii i humanistyki. Zredagował kilka ważnych książek – z monumentalną *Historią filozofii politycznej* na czele. Wychodząc z założenia (moim przekonaniu jak najbardziej słusznego), że filozofia nie powinna być myśleniem zamkniętym w „wieży z kości słoniowej”, sporo publikował również – na tematy około-filozoficzne i historyczno-filozoficzne - w dobrej prasie społeczno-kulturalnej, przede wszystkim w „Tygodniku Powszechnym”.

Od kilku lat Piotr Nowak jest zastępcą redaktora naczelnego kwartalnika „Kronos. Metafizyka – Kultura – Religia”. Był jego współzałożycielem i od czasu powstania pisma poświęcał mu – wciąż poświęca – mnóstwo energii i uwagi, opracowując lub współpracując ideę poszczególnych numerów, a także sprawdzając i redagując nadesłane teksty. W szczególności dzięki jego pracy pismo to w ciągu kilku lat stało się jednym z najważniejszych pism filozoficznych w Polsce. Był animatorem, moderatorem i redaktorem kilku ważnych i ciekawych debat, których zapis znalazł się w tym piśmie, m.in. debaty na temat znaczenia światowych i polskich wydarzeń 1968 roku oraz na temat obecnej kondycji uniwersytetu. Jest jednocześnie współzałożycielem i członkiem Fundacji im. Augusta Cieszkowskiego – formalnego wydawcy „Kronosa”, a od pewnego czasu także różnych publikacji książkowych. Redaktorsko-wydawnicza aktywność Nowaka jest jednak wcześniejsza, sięgając czasów, gdy przez kilka lat współtworzył filozoficzno-naukową serię publikacji wydawnictwa „Prószyński i s-ka”. W działalności tego rodzaju ma więc niewątpliwe doświadczenie i równie niewątpliwe zasługi.

Dr Nowak od wielu lat aktywnie uczestniczy w ogólnopolskiej i międzynarodowej wymianie naukowej. Wyrazem tego jest jego udział w wielu ogólnopolskich i międzynarodowych, także zagranicznych konferencjach, jak również organizacja i współorganizacja konferencji, korzystanie z zagranicznych stypendiów, zagraniczne wyjazdy z gościnnymi wykładami (do University of Chicago oraz Wolnego Uniwersytetu Berlinie na indywidualne zaproszenie, do Uniwersytetu w Helsinkach w ramach programu Erasmus), wreszcie współredakcja – z zagranicznymi kolegami – zbiorowych publikacji (przede wszystkim tomu *Man and His Enemies. Essays on Carl Schmitt*, 2008). Utrzymuje kontakty z uniwersytetami w USA i Europie Zachodniej, szczególnie w Szwecji i Finlandii. Ma również kontakty na wschodzie Europy, brał m.in. udział w konferencjach w Wilnie, Kaliningradzie i Mińsku. Warto wreszcie zaznaczyć, że był stypendystą wiedeńskiego Instytutu Nauk o Człowieku, z którym do dziś utrzymuje więź, najpierw jako tzw. Junior Fellow, a od 2008 roku jako Senior Fellow.

Na uwagę i uznanie zasługuje również wieloletnia aktywność dr. Nowaka służąca popularyzacji i promocji filozofii w przestrzeni publicznej. Poza wspomnianymi już publikacjami w prasie społeczno-kulturalnej Nowak może się poszczycić organizacją lub współorganizacją wielu publicznych debat na tematy filozoficzne i około-filozoficzne, udziałem w dyskusjach/rozmowach radiowych, a także kilkuletnim animowaniem (przede wszystkim od strony programowej) telewizyjnego programu „Ogród sztuk”, w którym zapraszani przez niego goście mówili częściej o filozofii niż o sztuce w ścisłym lub wąskim

sensie. Choć aktywność tego rodzaju trudno uznać za naukową, nie ulega wątpliwości, że była ona wielostronnie związana z pracą badawczą autora, nie tylko bowiem popularyzował on w ten sposób niektóre wyniki swoich badań i refleksji, ale także korzystał z okazji „medialnych” do poszerzenia obszaru swoich dociekań i do podejmowania nowych intelektualnych wyzwań. Trudno też przecenić znaczenie, jakie aktywność ta miała dla zainteresowania problematyką filozoficzną szerszego grona odbiorców.

Trzeba na koniec wspomnieć o dydaktycznej pracy Piotra Nowaka. W ciągu dziesięciu lat pracy w Katedrze Filozofii Uniwersytetu w Białymstoku prowadził różne zajęcia obowiązkowe i fakultatywne dla studentów kilku kierunków: najpierw głównie pedagogiki, potem głównie socjologii, a od roku, tj. od czasu, gdy w UwB powstał wreszcie właściwy jego kompetencjom kierunek studiów, głównie filozofii. Prowadził ćwiczenia, konwersatoria i wykłady z historii filozofii, wprowadzenia do filozofii, filozofii współczesnej, a także zajęcia fakultatywne dotyczące interesującej go problematyki (m.in. wspomniany już kurs z filozofii politycznej Szekspira, a także z „politycznej filozofii konfliktu”, filozofii rosyjskiej i filozofii Platona). Wszystkie zajęcia prowadził z wielkim zaangażowaniem, z pasją intelektualną, która udzielała się przynajmniej części słuchaczy. Szczególny sukces dydaktyczny odniósł w tym roku na kierunku „filozofia”, gdzie poza kursowym przedmiotem „historia filozofii starożytnej” prowadzi fakultatywne seminarium, a także animuje aktywność studentów w ramach koła naukowego. Jego działalność naukowa, pisarska i dydaktyczna stanowi z całą pewnością jeden z filarów filozofii w UwB, choć jej znaczenie oczywiście wykracza poza ramy białostockie.

Podsumowując, uważam, że dorobek naukowy i, ogólniej, cała naukowa, pisarska, redaktorska, wydawnicza, translatorska, popularyzatorska, a wreszcie dydaktyczna aktywność dr. Piotra Nowaka stanowią całkowicie wystarczającą podstawę do nadania mu stopnia naukowego doktora habilitowanego. Z pełnym przekonaniem wnoszę o nadanie procedurze habilitacyjnej dalszego biegu.